

ציפורי ופולמוס קיטוס¹

יוסף גייגר

שאלת התפשטותו של המרד היהודי הגדול, בסוף ימי טריינוס, לארץ-ישראל—פולמוס קיטוס של מקורותינו²—הוא מן הפרשיות הסתומות בתולדות עמנו. לאחרונה זכינו שוב לדיונים אחדים, שתכליתם לשקול ולחזור ולהעריך את שברי המקורות ורמזיהם, המהווים את חומר-הגלם לחקר פרשה זו.³ ברי שלהוציא מקרה של תגלית מרעושה ובלתי-צפויה אין לבנות נדבך זה בקורות ישראל אלא על-ידי איסוף שקדני של אבני-בניין זעירות, אשר רק משקלן המצטבר יקבע את יציבות המבנה. ואמנם אפשר שיש בידנו להפנות שימת-לב לאבן-בניין זעירה כזאת, אשר עד עתה התעלמו ממנה החוקרים.

בידוע הוא שציפורי, אחת מבירות הגליל בתקופה הרומית, לצדה של טבריה, ואחד ממעוזי ההתקוממות שלאחר מות הורדוס, היתה לאחר דיכוי התקוממות זו עיר פרו-רומאית מובהקת (דבר המוסבר לפחות בחלקו על-ידי הוספה ניכרת של אוכלוסיה נכרית בה), ואף פתחה את שעריה לפני הרומאים בימי המרד הגדול.⁴ בשנת 130 לכל המאוחר הוסב שמה ל-דיוקיסריה,⁵ ונראה שעוד לפני שפרץ מרד בר-כוכבא נועד לה תפקיד חשוב בביצור השלטון הרומי בארץ. עדות אחת מימי טריינוס, שאף היא עולה בקנה אחד עם נטייה זו, אפשר שניתן לפרשה כקשורה בפולמוס קיטוס. כמה וכמה מטבעות של ציפורי, בעלות עריכים שונים, נושאות על פניהן את הכתובת *TPAIANOS AYTOKPATWP EΛΩKEN*, ועל גבן את הכתובת *ΣΕΠΦΩΡΕΝΩΝ* ('טריינוס קיסר נתן'; 'של אנשי ציפורי').⁶ היל שיער, שמושא ההענקה הוא בעצם הזכות לטביעת מטבעות, אולם דעה זו

1 ברצוני להודות לפרופ' א' פוקס שקרא טיוטה של רשימה זו.

2 הניסיון לסתור דווקא את הדעה המקובלת, שלפיה קיבלה מלחמה זו את שמה מלוסיס קוויאטוס, ולייחסה למרקיוס טורבו, חוץ הכחשת עצם התפשטותה לארץ-ישראל (D. Rokeah, 'The War of Kitos: Towards the Clarification of a Philological Historical Problem', *Scripta Hierosolymitana*, XXIII [1972], pp. 79 ff.) הוא מופרך מעיקרו; קשה גם להאמין שמצביא רומאי זה נתכנה במקורותינו ב-praenomen שלו.

3 'א' אופנהיימר, 'הישוב היהודי בגליל בתקופת יבנה ומרד בר-כוכבא', קתדרה, 4 (תמוז תשל"ז), עמ' 53 ואילך; מ"ד הך, 'האם השתתף הגליל בפולמוס של קיטוס או במרד בן כוסבה?', שם, עמ' 67 ואילך; M. Pucci, 'Il movimento insurrezionale in Giudea', *Scripta Classica Israelica*, IV (1978).

4 E. Schürer, *Geschichte*... II, Leipzig 1907, pp. 209 ff.; A.H.M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*², Oxford 1971, p. 278.

5 מ' הך, 'כביש רומאי לגיו-ציפורי', ידיעות, כה (תשכ"א), עמ' 175 ואילך.

6 G.F. Hill, *Catalogue of the Greek Coins of Palestine*, London 1914, pp. XI-XIII, pp. 1-3 nos. 1-20, Pl. I, nos. 1-5.

הופרכה משנתברר שציפורי כבר טבעה מטבעות בימי נירון.⁷ ברם מעניינת יותר מטיב ההענקה היא סיבתה, שכן אין להניח שטובת-הנאה מעם הקיסר, שנראתה חשובה בעיני פרנסי העיר, ניתנה מניה-וביה ובלא סיבה של ממש. המטבעות אינן נושאות תאריך, ואין בהן שום אחיזה כרונולוגית מחוץ לקביעתן לימי טריינוס. אילו ניתן היה לייחסן בוודאות לשנתיים האחרונות של שלטונו, קל היה יותר לשער שהקיסר השפיע טובה על העיר על שום עמדתה הלויאלית בתקופה שחלקי-הארץ האחרים התמרדו נגד שלטונו. ואכן יקשה לראות סיבה אחרת, לנדיבותו של קיסר עסוק במסעות-מלחמה להאיר מזיוז על עיר קטנה בפרובינציה בלתי-שקטה, מיושבת עם קשה-עורף ועוין לשלטון. כך או כך, סביר יותר שההענקה היא מימי שהותו של הקיסר במזרח, בתקופה החופפת במידה רבה לזמנו של פולמוס קיטוס. הסבר זה, כמוצע כאן, דומה שמחזק את פירושו של ג' אלון למעשה ר' אליעזר בן עזריה וארבעת הזקנים שישבו חרש בציפורי⁸ כמתייחס לזמן פולמוס קיטוס; ואולי יש בטקסט התנאי כדי לחזק את קביעת זמנו של המטבעות לאותה תקופה.

7 H. Seyrig, *Num. Chron.*⁶, X (1950), p. 284; XV (1955), pp. 157 ff. מ' נרקיס, 'אנשי ציפורי ואספסיאנוס', דיעות. יו (תשי"ג), עמ' 108 ואילך; ג'ונס (לעיל, הערה 4), עמ' 276.

8 תוספתא, כלים ב"ב, ב; ג' אלון, תולדות היהודים בא"י בתקופת המשנה והתלמוד, א, תל-אביב תשכ"ז, עמ' 262; א"א אורבך, 'מיהודה לגליל', ספר זכרון ליעקב פרידמן ז"ל, ירושלים תשל"ד, עמ' 68, משאיר את שאלת זמן המעשה בתיק"ו; אופנהיימר (לעיל, הערה 3), עמ' 59, ממשיך את טיעונו של אלון; ה'ר (לעיל, הערה 3), עמ' 70, הולך בעקבות אורבך.